РЕГИОНАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА СЕЛСКАТА ДЕПОПУЛАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1944 Г.

Николай Цеков

Резюме

Селската депопулация е съществен проблем, оставил отчетлив отпечатък върху социално-икономическото развитие на всички развити страни през периода на тяхната интензивна индустриализация. В някои от тях обезлюдяването на фермерските райони нерядко има история, продължила повече от век. В България ескалацията на това социално зло е достигната през втората половина на миналия век и продължава и понастоящем. Изследването на депопулацията изисква прилагането на трудоемки и методологически недостатъчно добре разработени подходи и методи. Ето защо изследванията по темата са все още много малко не само в България, но в целия свят. Следва да се има предвид, че последиците от процеса на депопулация са свързани със сериозно влошаване на перспективите за демографско и със социално-икономическо развитие в национален и особено в регионален аспект. Това обстоятелство следва да залегне в националните стратегии за развитие на България и в Програмата за развитие на нейните селски райони като пречка от първостепенна важност пред постигането на заложените в тези документи цели. Акцентът в предлаганата статия е поставен върху формирането на регионални полюси на селското обезлюдяване през периода след 1944 г. Разкрити са основните геодемографски характеристики на формиралите се силно обезлюдени региони в страната и са очертани перспективите пред териториалното им разрастване в краткосрочен и средносрочен план.

REGIONAL DIMENSIONS OF THE DEPOPULATION OF RURAL AREAS IN BULGARIA SINCE 1944

Nikolay Tsekov, Institute for Population and Human Studies - BAS

Abstract

Rural depopulation is a significant problem that has left a clear footprint on the socio-economic development of all developed countries during the period of their intense industrialization. In some, the depopulation of farmlands often has a history that has lasted more than a century. In Bulgaria, the escalation of this social evil has been reached in the second half of the last century and continues to this day. The depopulation survey requires the application of labor-intensive and methodologically poorly developed approaches and methods. That is why researching works on the subject are still very rare not only in Bulgaria but all round in the world. Rural depopulation It should be borne in mind that the consequences of the depopulation process are related to a serious deterioration of the prospects for demographic and socio-economic development in the national and especially regional aspect. This circumstance should be embedded in the national development strategies of Bulgaria and in the Program for the development of its rural areas as an overriding obstacle to the achievement of the goals set in these documents. The emphasis in the proposed article is on the formation of regional poles of rural depopulation after WWII. The basic geodemographic features of the highly depopulated regions in the country have been revealed together with the prospects for their territorial expansion in the short and medium term.

Въведение

Обезлюдяването на българското село е закономерен, макар и сравнително късно развил се епизод от появата и разгръщането на селската депопулация в цяла Европа, която се наблюдава още през 19-ти век в резултат на въвеждането на индустриални методи на производство и свързаната с тях урбанизация. Тенденциите и факторите, които обуславят протичането на българския епизод на селска депопулация, имат национална специфика, макар техните проявления да следват закономерностите, характеризиращи процеса на селското обезлюдяване във всички развити страни. Както в повечето развити страни, в България селското обезлюдяване е демографски и социално-икономически феномен, характерен преди всичко за отдалечените от големите градове селски селища с преобладаващо аграрен профил на местната икономика . В периода между преброяванията през 1946 г. и 2011 г. селското население в страната е намаляло 2.6 пъти – от 5 283 хил. души на 2 026 хил. души[1]. В края на 2017 г. по данни на текущата статистика броят на селските жители е вече по-малък от 1.9 млн. души, а броят на селските селища са под 5000. Прогнозата на ООН е, че селското население в България към 2050 г. ще намалее още 2.35 пъти - до 772 хил. д. . А по данни на поддържаната от ООН Информационна мрежа за населението (POPIN), към 2050 г. селското население на България ще съставлява 805 хил.души или 14.8 % от цялото население на страната. Така на фона на очаквания темп на ежегодно намаление на цялото население с 0.86 % за периода 2010-2050 г., експертите на ООН прогнозират трикратно по-ускорено намаление в броя на селското население със средногодишен темп от 2.24 %. Според експертите на ООН, съотношението между градското и селското население ще се промени от 72:28 през 2011-та година до 85:15 през 2050 г.[2]

Кое селско население е „автентично“

При анализа на селската депопулация в България в настоящата статия е въведен и използван терминът „автентично“ селско население. Като „автентично“ се приема това селско население, което през целия изследван период е живеело само и единствено в селски според своя административен статут самостоятелни населени места. Става дума за жителите на селските селища, които не са заличавани, не са присъединявани изцяло или частично като отделни махали и квартали към градове, а също така не са и въздигани в градове. В крайна сметка, това е населението на всички самостоятелни селски селища с постоянно население върху изследваната територия, които не са променили статута и обхвата си през определен период. Броят на жителите и промените в статута на тези „автентични“ села могат да бъдат статистически и документално проследени посредством информацията от преброяванията в рамките на проучвания период с помощта на уникалния код за всяко самостоятелно съществуващо населено място в ЕКАТТЕ[3]. Използването на методологията за разграничаване на „автентичното“ селско население от преброеното елиминира ефекта на псевдоурбанизацията, при който броят на жителите на въздигнати в градове села или на присъединени към градовете селски селища или отделни селски квартали (махали) механично са прибавя към демографските

[1] По данни НСИ към 31.12.2017 г. броят на селското население е 1 868 279 д. или 26.5 % от населението на страната, а броят на селата е 4999 : 8 www.nsi.bg/bg/content/.../население-и-демографски-процеси-през-2017-година- посетена на 12.05.2018 г.

[2] Urban and Rural Areas 2005 (2006). United Nations. N.Y., 2006, pp. 106-174.

[3] Използваният НСИ Единен класификатор на административно-териториалните и териториалните единици (ЕКАТТЕ) съдържа уникални кодове на всяко самостоятелно населено място в България, които при промяна на статута на селището указват вида на промяната (сливане с друго селище, заличаване, разделяне на отделни самостоятелни селища и др.) и нейната административно-териториална локализация.

загуби на селското население. Това води до изкривяване на истинската картина за скоростта и мащабите на селската депопулация във времето и пространството.

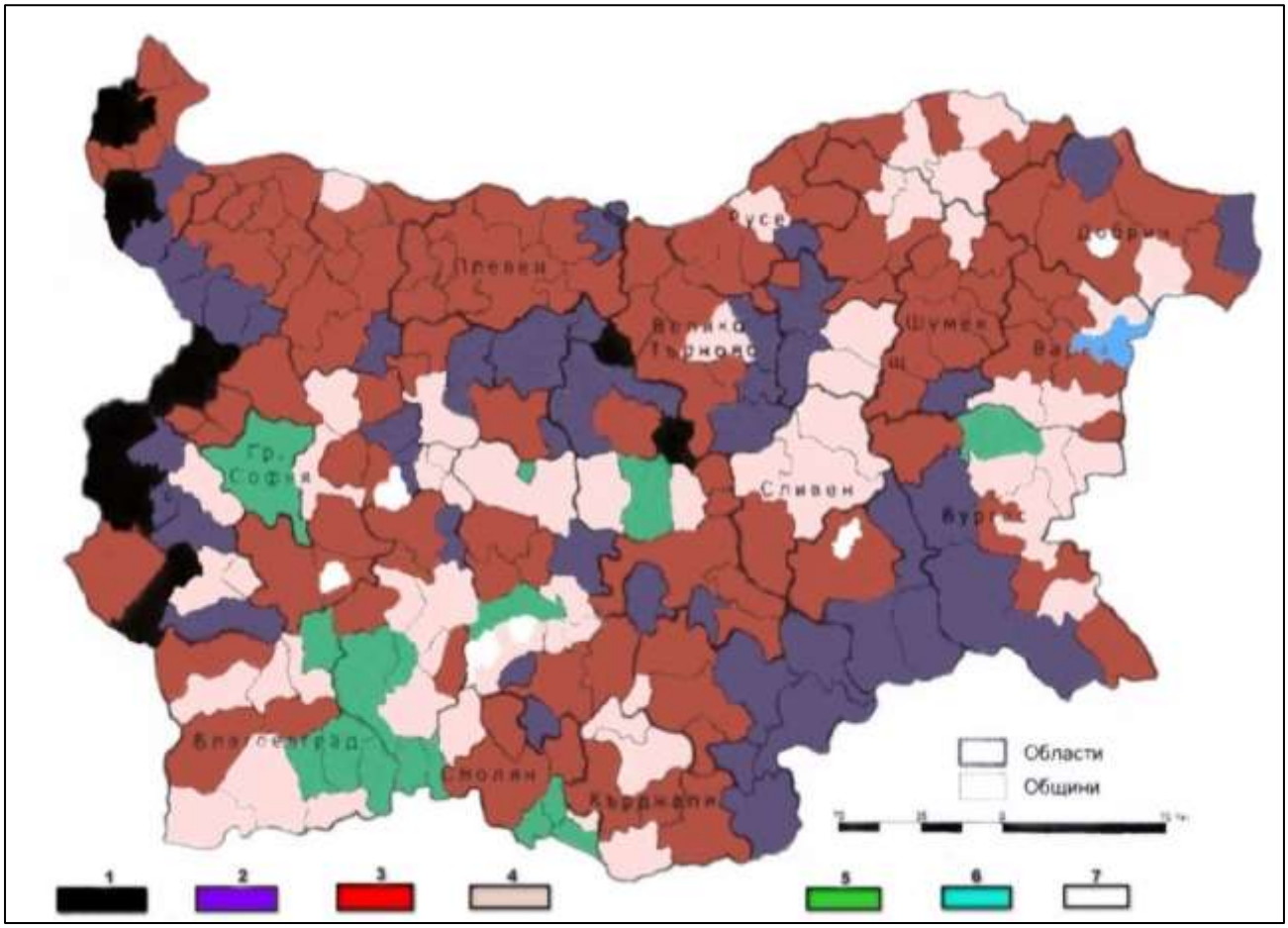
Част от ключовите в представените в настоящата разработка сравнения в динамиката на обезлюдяването на селата са направени именно на база на преброеното и „автентичното“ селско население. Повечето от констатациите за нарастване, стагнация или намаление на броя на селските жители почиват върху сравнения между данните за “автентичното“ селско население в страната, в отделните административно-териториални единици, селища и селищни категории през подпериодите между осемте проведени преброявания на населението и жилищния фонд от 1946 до 2011 г. Според нас, сравненията между показателите за „автентичното“ селско население са коректна основа за изчисляване на „автентичните“ (истинските) темпове на селска депопулация в България. Предимство при прилагането на този подход е обстоятелството, че информацията за населението и селищата, които винаги са били селски, предотвратява привнасянето на неточности в анализите на селската депопулация, които произтичат от свързаната с псевдоурбанизацията (необоснованото и прибързано преобразуване на села в градове или градски квартали) механична трансформация на селски жители в граждани. В крайна сметка, този статистически „шум“ привнася в калкулациите на селската депопулация несъществуващи на практика загуби на селско население. Селектираната според определението за „автентичното“ селско население демографска статистика за „автентичните“ селски селища е основа за извършване на по-прецизни и изчистени от влиянието на промените в статута на много селища анализи на динамиката, обхвата и факторите за появата и ескалацията на селската депопулация в България. Необходимо е да се подчертае, че многобройните административни актове за въздигане на села в градове или за присъединяването им към градове със статут на нови градски квартали досега не са вземани под внимание при изчисляването на действителните темпове и на селската депопулация, и на урбанизацията. Данните, събрани без подобно прецизиране, изкривяват представите за мащабите, темповете и тенденциите на развитие на процесите, водещи до обезлюдяване на селските райони и разпад на селската селищна мрежа. В крайна сметка броят на „автентичното“ селско население представлява сумата от броя на жителите на селата върху изследваната територия (община, област или цялата страна), които са съществували единствено и само като самостоятелни селски селища през периода между преброяванията през 1946 г. и 2011 г. Те не са променяли селищно-административния си статут – били са едни и същи селски селища и през 1946 г., и през 2011 г. В крайна сметка става дума за проследяване назад във времето на административния статут и динамиката в броя на жителите на съществуващите към датата на последното преброяване в началото на 2011 г. 5045 селски селища. От тях 4797 села през посочения период са останали в непроменен, „автентичен“ вид като административно-териториални единици. Подборът на тези „автентични“ селски селища е направен чрез сравняването на уникалните им селищни кодове в системата на ЕКАТТЕ към момента на преброяванията през 1946 г и през 2011 г. В случай, че тези кодове са останали непроменени, съответните селски селища попадат в категорията на „автентичните“ села. Публично достъпната информация в поддържания от НСИ Национален регистър на населените места дава възможност да се проследят промените в административния статут, обхвата и броя на жителите на всички села, в това число и на самостоятелно съществувалите към началото и края на изследвания период „автентични“ селски селища. Жителите на „автентичните“ села съставляват „автентичното“ селско население през изследвания времеви отрязък – в случая 65-годишния период между преброяванията през 1946 г. и през 2011 г.

Изчисленията въз основа на данните за населението на 4797-те „автентични“ села (80.7 % от всички селски селища през 1946 г. и 95.0 % през 2011 г.) стоят в основата на направения в предлаганата статия анализ за динамиката на „автентичната“ селска депопулация в България от 1946 г. до 2011 г. Справките в регистъра на населените места сочат, че през 1946 г. в посочените 4797 села са живеели 4 482 хил. души или 84.7 % от регистрираното тогава селско население. Това означава, че остатъкът до 100 % - 15.3 % или 897 хил. д. от цялото преброено селско население през 1946 г. (5.294 млн. д.) всъщност представлява броят на жителите на селата, които до преброяването през 2011 г. са били въздигнати в нови градове или са трансформирани в градски квартали. През периода 1946-2011 г. броят на жителите на „автентичните“ селски селища намалява с 58.5 %. до 1 859 хил. души. Този брой съставлява 91.8 % от регистрираното по време на последното преброяване селско население. Средногодишният темп на намалението на „автентичните“ селски жители през изследвания период е 1.34 %. Това е всъщност и основният показател за интензитета на „автентичната“ селска депопулация през 1946-2011 г.

Към 2011 г. обезлюдяването върху една пета от територията на България, обитавана от 8.2 % от селското и население, вече решително е навлязло в своята крайна фаза, предшестваща появата на демографски пустини. Най-тревожна е демографската ситуация в отграничените върху територията на страната ядра на ускорена селска депопулация. Средногодишните темпове на обезлюдяване в тях са над два пъти по-високи от средните за цялото „автентично“ селско население. По-подробно демографската ситуация в тези ядра е анализирана в посветения на пространствената диференциация в средногодишните темпове на депопулацията на „автентичното“ селско население раздел 2.3 за регионалните различия в темповете на изменение на броя на селското население по общини.

Неравномерността в динамиката на темповете на депопулацията на „автентичното“ селско население по територията на страната през периода 1946-2011 г. може да се проследи върху картосхемата на фиг.1. Първият извод, който става очевиден дори при нейното повърхностно разглеждане е свързан както с различията в скоростите, с които е протичало обезлюдяването на „автентичните“ селски селища в отделните краища на страната, така и с мащабността и повсеместността на явлението. През изследвания период съкращаването на броя на „автентичното“ селско население постепенно е обхванало райони, които понастоящем заемат 94 % от територията на страната. Ясно са очертани сравнително компактните ядра на „автентичната“ селска депопулация. Те се характеризират със средногодишни темпове на обезлюдяване от два и повече процента за периода между преброяванията през 1946г. и 2011г.

Фигура 1. Средногодишни темпове на депопулация на „автентичното“ селско население на България по общини за периода 1946-2011 г. Легенда : 1 – Намаление с 3.00 повече процента; 2 – Намаление между 2.00 и 2.99 %; 3 – Намаление между 1.00 и 1.99 %; 4 – Намаление между 0.00 и 0.99 % ; 5 – Увеличение между 1.00 и 1.99 % ; 6 – Увеличение с 1.00 и повече процента ; 7 – Общини без селско население.

Източник: Изчисления на автора по данни на НСИ от преброяванията на населението.

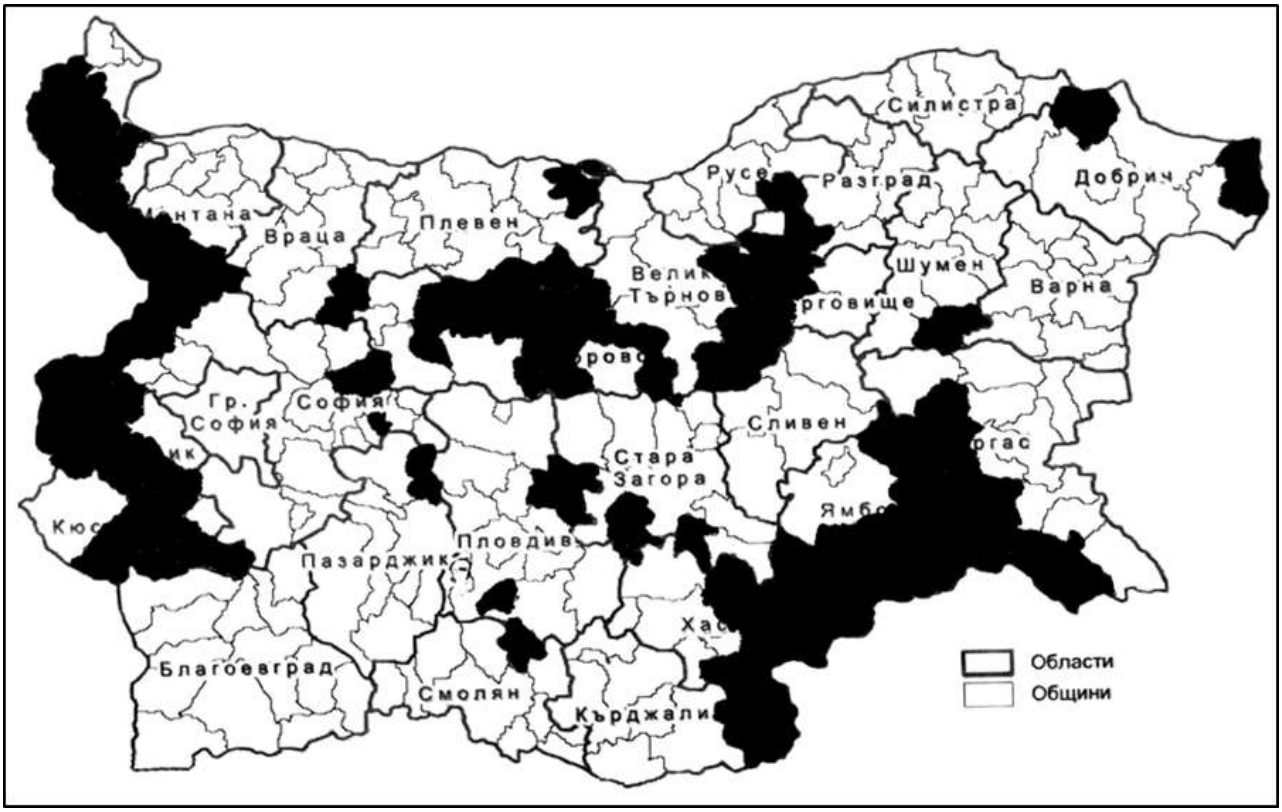
В най-силно засегнатите от обезлюдяването територии попада „автентичното“ селско население на почти всички общини по границите със Сърбия и Турция, а също и обширни части от Предбалкана – предимно селата от планинските и полупланинските части на Великотърновска, Габровска и отчасти Ловешка област. Тонираните с тъмна окраска на фиг. 2 ареала, в които попадат общините с най-интензивно развитие на депопулацията (средногодишно намаление на „автентичното“ селско население с 2 и повече процента) на „автентичното“ селско население, образуват териториално формирование, условно наименувано като **Зона на терминалната селска депопулация.** Тя обхваща 28.9 хил. кв.км. или 26 % от територията на страната. Нейното селско население през 2011 г. наброява 325 хил.д., или 16 % от общото селско население на страната.

Най-обширна е **Зоната на средностатистическата „автентична“ селска депопулация** в България, която включва 118 общини със средногодишни темпове на намаление на „автентичното“ им селско население между 1 и 2 % през периода 1946-2011 г. (фиг. 3)**.** В тази зона средногодишният темп на „автентична“ селска депопулация

през периода 1946-2011 г. е 1.49 %. Включените в нея общини заемат 51 855 хил. кв.км - 46.7 % от територията на България. През 2011 г. те са обитавани от 908.9 хил. селски жители, или 44.7 % от регистрираното през 2011 г. селско население на страната. През 1946 г. броят на „автентичното“ селско население на зоната е бил 2.5 пъти по-голям от регистрирания през 2011 г. Географски тя е представена във всички краища на страната. Компактно заема обширни части от Северния Централен и Североизточния статистически район, а също и големи части от Южния Централен и Югоизточния статистически район.

По-нисък интензитет на обезлюдяване, измерен с темпове на намаление на „автентичното“ селско население до 1 % средногодишно, се наблюдава в З**оната на умерената „автентична“ селска депопулация** (фиг. 4). Тя обхваща 18.5 хил. кв.км, или 16.7 % от територията на България. През 2011 г. селското население на попадащите в нейния обхват 53 общини е 555 хил. души или 27.2 % от цялото селско население на страната.

Фигура 2. Картосхема на Зоната на терминалната „автентична“ селска депопулация през периода 1946-2011 г.*

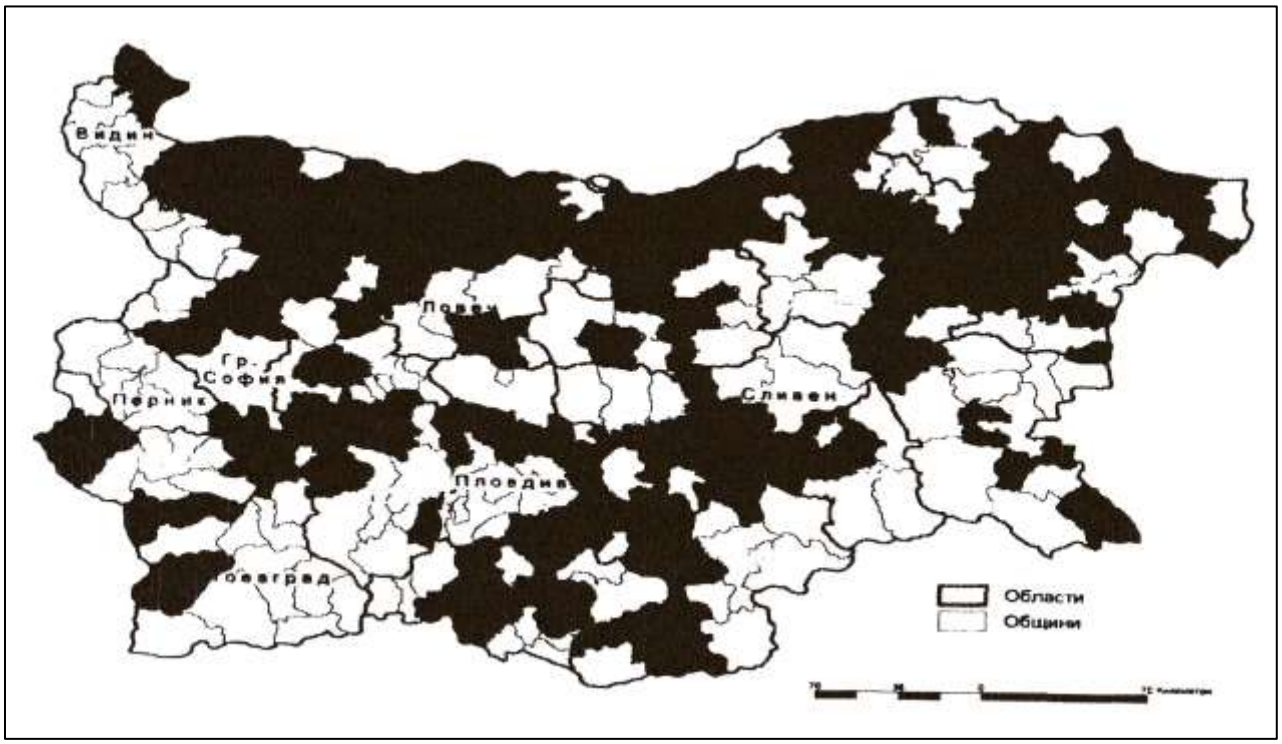

***Забележка – територията на попадащите в Зоната общини е тонирана в черно.**
Източник : Изчисления на автора по данни на НСИ от преброяванията на населението.

Ареалът на Зоната на умерената „автентична“ селска депопулация е силно разпокъсан и включва предимно общини от Югозападния, Южния централен и Североизточния статистически район със сравнително запазен демографски потенциал на селското население. В етническата му структура преобладаващ или значителен дял имат

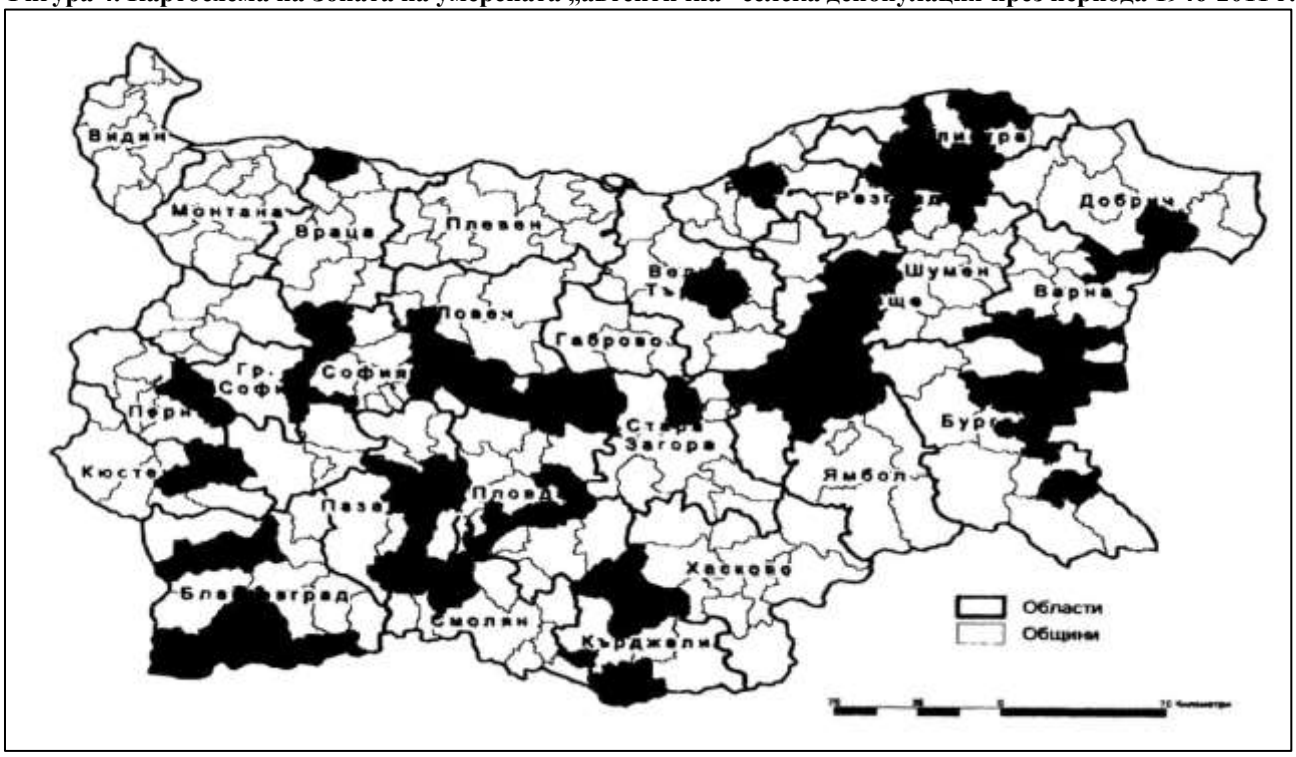
основните етнорелигиозни малцинствени общности – турци, българи-мохамедани и цигани. През периода 1946-2011 г. „автентичното“ селско население в общините с нееднороден етнически състав, а също и в повечето села по черноморското крайбрежие и в общините, попадащи в хинтерланда на София, Варна и Пловдив, бележи от слабо до умерено нарастване със средногодишни темпове от 0.1 до 1.9 %.

Фигура 3. Картосхема на Зоната на средностатистическата „автентична“ селска депопулация през периода 1946-2011 г.*

***Забележка – територите на попадащите в Зоната общини са тонирани.**
Източник : Изчисления на автора по данни на НСИ от преброяванията на населението.

Фигура 4. Картосхема на Зоната на умерената „автентична“ селска депопулация през периода 1946-2011 г.

Източник : Изчисления на автора по данни на НСИ от преброяванията на населението.

.

Позитивна динамика в броя на „автентичното“ селско население за периода 1946-2011 г. се наблюдава единствено в 21 общини от общо 258 общини, в които понастоящем съществуват селски селища. Те формират З**оната без селска депопулация ,** която обхваща 7 940 кв.км или 7.2 % от територията на България (фиг. 4). „Автентичното“ селско население на включените в нея общини е нараствало през периода 1946-2011 г. със средногодишни темпове от 0.1 % до 1.8 % на фона на минималния средногодишен прираст от 0.38 % за цялата зона. През 1946 г. „автентичното“ селско население на Зоната без селска депопулация наброява 209 хил. души. През 2011 г. броят му достига 267.5 хил. души или 10.3 % от регистрираното селско население по време на последното преброяване. В тази зона най-благоприятна демографска ситуация се наблюдава в селата в седем общини[4], чиито обитатели се увеличават със средногодишни темпове над 0.5 % за целия изследван период. През 2011 г. броят на селските жители на тези седем общини, заемащи 3 % от територията на България, наброява 114 хил. души или 5.6 % от селското население на страната.

Общините, в които е регистрирано по-осезаемо нарастване на „автентичното“ им селско население, са от два типа. Първият от тях включва общини със села, обитавани почти изцяло от етнорелигиозни малцинствени общности - в случая това са три компактно населени с българи-мохамедани общини в Благоевградска и Смолянска област. Вторият тип включва общини, намиращи се в непосредствена близост до двата най-големи града на страната София и Варна. Броят на жителите на намиращите се край

[4] Това са общините Белослав и Варна (Варненска обл.), Велинград (Пазарджишка обл.), Доспат (Смолянска обл.), Якоруда и Сатовча (Благоевградска обл.) и Столична община.

тях села бележи непрекъснато нарастване през последните седем десетилетия. Увеличението му се свързва с функцията на „селища-спални“, която изпълняват повечето села в хинтерланда на най-големите градски центрове в България. Тяхната жизненост и относителен демографски и стопански просперитет се дължат на интензивната ежедневна трудова миграция на икономически активното им население до предприятията и учрежденията в посочените центрове.

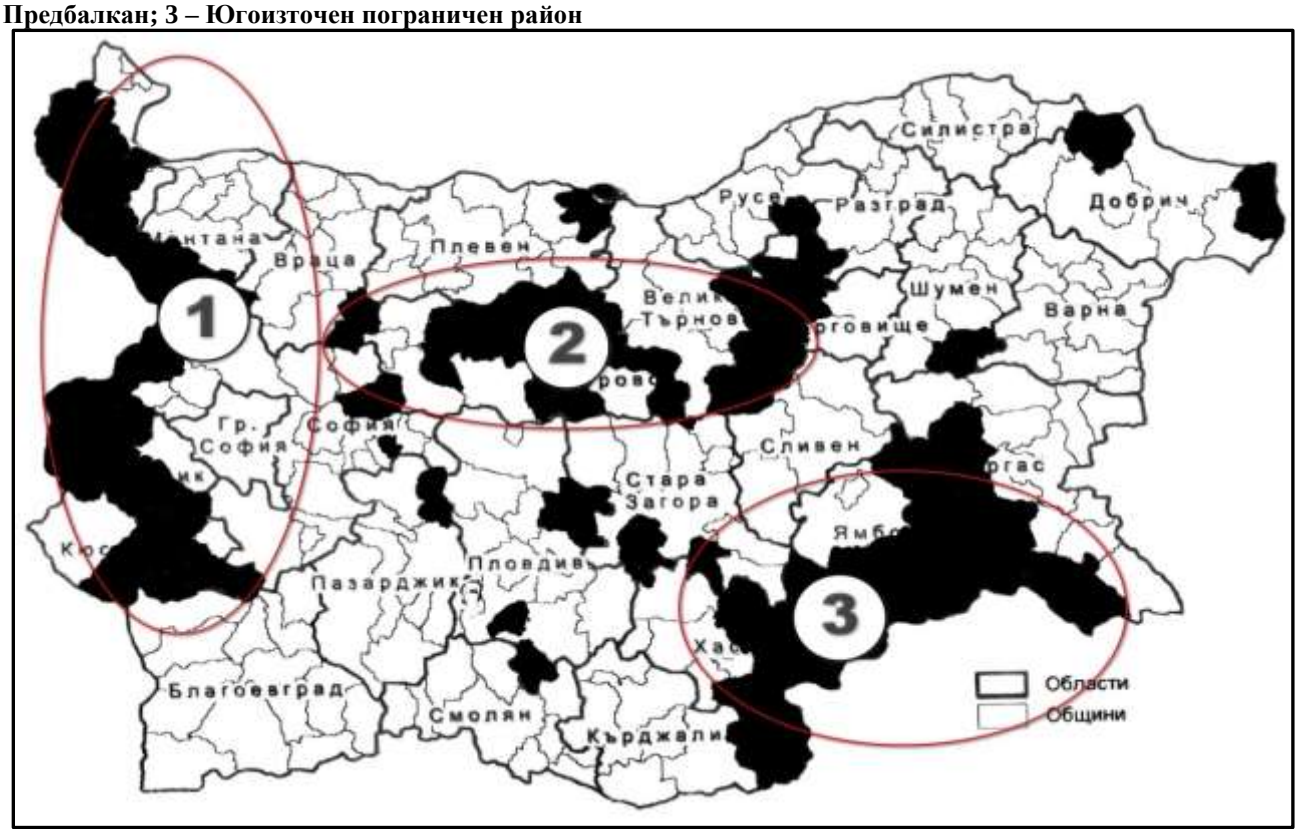
За критерий при отграничаване на районите с най-големи демографски загуби за „автентичното“ си селско население в настоящата статия е прието наличието на средногодишни темпове на депопулация с 2 и повече процента за периода между преброяванията през 1946 г. и 2011 г. Картосхемата на фиг. 6 дава представа за пространствените измерения на най-сериозно засегнатите от селското обезлюдяване общини в границите им към датата на преброяването през 2011 г. Изводите от анализа на пространствената диференциация по отношение на стойностите на средногодишните темпове на „автентична“ селска депопулация водят до отграничаването на три основни крупни райони (ядра) на „автентично“ обезлюдяване, в които са достигнати пикове в депопулационната динамика през 1946-2011 г. В разположената край границата със Сърбия част от страната е локализиран **Западният пограничен район (ЗПР)** на ускорена селска депопулация. В Северна България група от общини, обхващащи предимно полупланинските и планинските части на Централния Предбалкан и Стара планина, образуват **Северния централен район** на ускорена селска депопулация**,** наричан оттук насетне **Централен Предбалкан (ЦП)**. В югоизточната част на страната по протежение на границата с Турция и отчасти с Гърция се разкрива **Югоизточният пограничен район на ускорена селска депопулация (ЮИПР).** Неговото ядро обхваща най-силно обезлюдените нископланински и полупланински части на Странджа-Сакар общини. Освен изброените по-горе три крупни териториални формирования са налице още 11 териториално разпокъсани микроядра на „автентична“ селска депопулация, съставени от единични общини – Белене (обл. Плевен), Крушари и Шабла (обл. Добрич), Смядово (обл. Шумен), Куклен и Лъки (обл. Пловдив), Етрополе и Златица (обл. София), Опан и Братя Даскалови (обл. Стара Загора) и Стрелча (обл. Пазарджик). Тяхното “автентично“ селско население е намалявало през периода 1946-2011 г. със значително по-високи темпове в сравнение със съответните показатели за съседните им общини.

На картосхемата на фиг. 5 са обозначени основните ареали на обща депопулация, обозначени от авторите на изработената с финансовата подкрепа на Европейския фонд за регионално развитие Национална концепция за пространствено развитие на България през периода 2013-2025 г. Данните и прогнозите за обезлюдяване на населението в малките селски кметства, разположени предимно по западната, южната и североизточната граница на страната, се базират на информацията от преброяването през 2011 г.

Подходът към отграничаването на тези ареали обаче не се базира върху средногодишните темпове на обезлюдяване за достатъчно дълъг период, а върху показателите за гъстотата на населението по селски землища. Според автора на настоящето изследване, възприемането на признака „гъстота на населението“ при

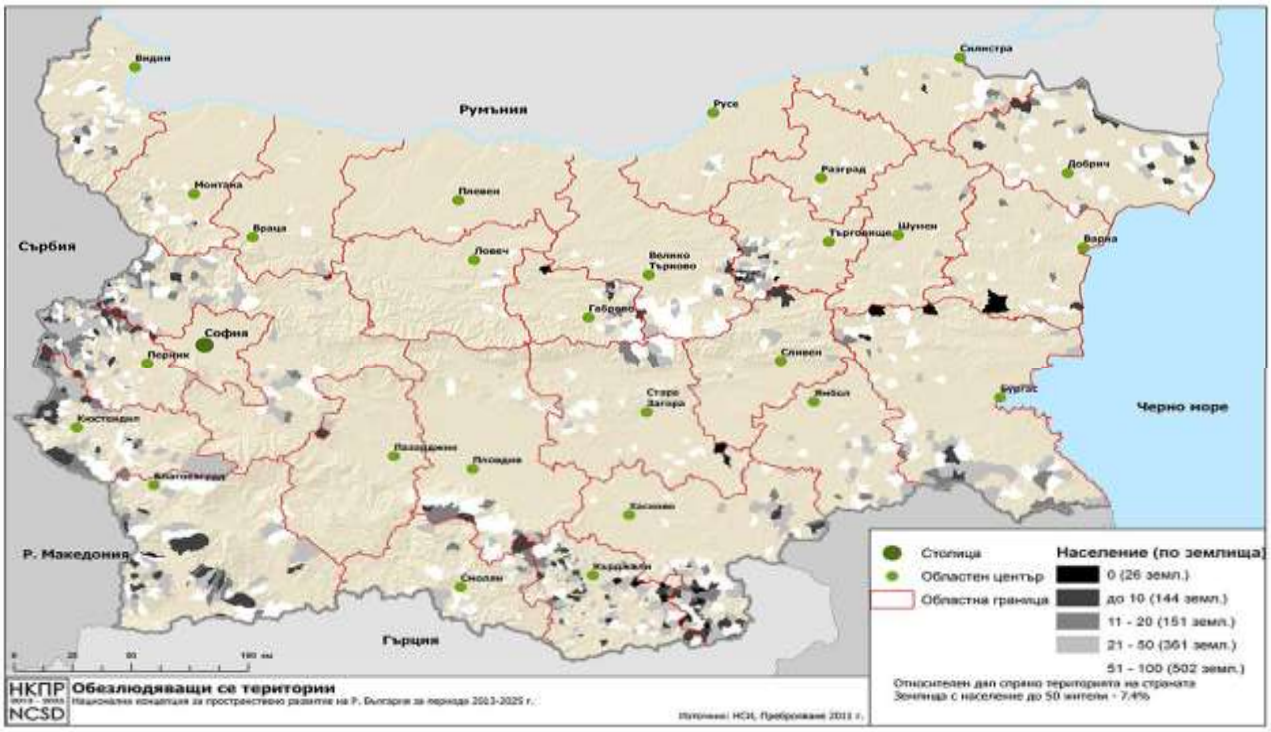
очертаването на ареалите на депопулация, не е обосновано от гледна точка на същността на това явление, чиято основна характеристика са средногодишните темпове на обезлюдяване за достатъчно дълъг период от поне 30-50 години. Липсата на население или ниската му гъстота не винаги се дължи на депопулация. Така например редица планински райони по границата с Гърция, населени с етнорелигиозни малцинствени общности, са сред най-стабилните по демографски признаци селски краища в България. Но те са осезаемо по-слабо населени заради спецификата на природогеографските условия, свързани с преобладаващия планински терен със значителни наклони. Те са неподходящи за интензивно земеделие климат и почви, което предопределя ниската гъстота на населението. Но според авторите на цитираната Национална концепция, именно този показател е причина посочените райони те да бъдат обозначени като ареали на интензивна и разширяваща понастоящем и поне в краткосрочен план териториалния си обхват депопулация (фиг.5).

Фигура 5. Териториална локализация на основните райони (ядра) на „автентичната“ селска депопулация през периода 1946-2011г. Легенда : 1 – Западен пограничен район; 2 – Централен Предбалкан; 3 – Югоизточен пограничен район

Източник : Изчисления на автора по данни от цензусната и текущата статистика на НСИ.

Фигура 6. Териториална локализация на обезлюдяващите се кметства според Националната концепция за пространствено развитие на България през периода 2013-2025 г.

Източник : www.bgregio.eu/media/files/Programirane%20.../NKPR%20proekt.pdf

Описаните по-горе райони (ядра) ЗПР, ЮЦР и ЦП са своеобразни полюси на селското обезлюдяване в България, тъй като включват общините, чиито „автентични“ селски селища са се обезлюдявали през периода 1946-2011 г. със средногодишни темпове над 2 %. Съвкупно ЗПР, ЮЦР и ЦП обхващат 20.6 % от територията на България. През 2011 г. те са обитавани от едва 8.6 % от „автентичното“ селско население на страната. През 1946 г. този дял е съставлявал 18.1 %. В абсолютно изражение броят на жителите на „автентичните“ селски селища на територията на ЗПР, ЮЦР и ЦП е намалял петкратно. За актуалната тежка демографска ситуация сред селските жители в разглежданите територии може да се съди по данните за обхвата и темповете на обезлюдяване в трите основни ядра на селската депопулация в България (табл. 1), както и по показателите на естественото възпроизводство и повъзрастовото разпределение на обитаващото ги селско население (табл. 2).

Таблица 1. Териториален обхват и „автентично“ селско население на формиралите се райони (ядра) на ускорена селска депопулация през периода 1946-2011 г.

Основни райони (ядра) на селската депопулация	Брой на включе-ните общини	Площ (кв.км)	Население 1946 г. (брой)	Население 2011 г. (брой)	Гъстота през 1946г. (д./кв.км)	Гъстота през 2011г. (д./кв.км)	Средногодиш ни темпове на депопулация 1946-2011г. (в %)
Западен пограничен	25	7 815.2	350 486	57 462	44.8	7.4	-2.74
Централен Предбалкан	12	5 724.7	225 164	54 776	39.3	9.5	-2.14
Югоизточен пограничен	13	8 519.8	257 957	55 480	30.3	6.5	-2.14
Общо за трите района(ядра)	50	22 059.7	833 607	167 058	37.8	7.6	-2.44
Общо за цялото селско население на страната	258	110 355	4 596 504	2 026 309	44.7	19.7	-1.25

Източник : Изчисления на автора по данни на НСИ от преброяванията на населението и жилищния фонд.

Таблица 2. Средногодишни стойности на показателите за прираста на „автентичното“ селско население в трите основни района (ядра) на ускорена селска депопулация през периода 2001-2011 г. (в ‰).

Основни райони (ядра) на селската депопулация	Раждаемост	Смъртност	Естествен прираст	Механичен прираст	Общ прираст
Западен пограничен	3.8	34.3	-30.5	-12.5	-43
Централен Предбалкан	6.8	25.5	-18.7	-17.8	-36.5
Югоизточен пограничен	7.2	28.7	-21.5	-7.5	-29.0
Общо за трите района (ядра)	**5.9**	**29.7**	**-23.8**	-12.5	-36.3
Общо за цялото селско население на страната	**8.4**	**20.5**	**-12.1**	**-10.6**	**-22.7**

Източник : Изчисления на автора по данни на НСИ от преброяванията на населението.

Основни изводи

Първо, в сравнение с 1946 г. към 2011 г. територията на предимно селските райони по градско-селската типология на Евростат е намаляла повече от два пъти, а броят на обитаващото я селско население е редуциран повече от 4 пъти. Понастоящем действащото национално нормативно устройство (Наредба № 14 от 2003 г.) определя като селски райони общините, в които няма град с население над 30 хил. души, а гъстотата на населението е под 150 д./кв. км. Според тази дефиниция 231 от 265 общини са класифицирани като селски. Те обхващат 81 % от територията на страната и 42 % от цялото население. За сравнение, предимно селските райони в Европейския съюз заемат

91 % от територията на общността и в тях живее над 56 % от нейното население, което е косвен белег за напредналата фаза на селската депопулация в България.

Второ, отрицателното миграционно салдо през периода 1946-2011 г. е водещ демографски фактор за депопулацията на селското население, който обуславя почти две трети от демографските загуби на селата. В това отношение формиралият се след 1975 г. отрицателен естествен прираст играе второстепенна роля.

Трето, сравнението между темповете на намаление на преброеното и „автентичното“ селско население през изследвания период показва, че елиминирането на ефекта на „административната“ урбанизация води до формирането на представа за по-умерени темпове на селската депопулация в България спрямо изчислените по данни на официалната статистика показатели.

Четвърто, влиянието на селската депопулация върху демографските структури и процеси в селата се проявява предимно чрез смяната на типа на възпроизводство, чрез ускоряване на темпове на демографско остаряване и чрез силна деформация на възрастово-половите структури на селските жители в трите основни ядра на селска депопулация в България.

Пето, през периода след 1944 г. върху територията на България са се формирали три основни ядра на интензивно селско обезлюдяване по границата със Сърбия и Турция и в Централния Предбалкан. Тяхното образуване се дължи на сливането на землищата на обезлюдяващи се селски селища (предимно много малки и малки) в компактни териториални образувания с характеристики на демографски пустини.

БИБЛИОГРАФИЯ

Tsekov, N. Selskata depopulatsia na Bulgaria i Evropa sled 1945 g., Sofia, 2018 [Цеков, Н. Селската депопулация на България и Европа след 1945 г., София, 2018]

Natsionalen statisticheski institut [Национален статистически институт] - www.nsi.bg – население и демографски процеси през 2017 година- посетена на 12.05.2018

Urban and Rural Areas 2005 (2006). United Nations. N.Y., 2006, pp. 106-174.